

ISSN 1641-0033

POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
ODDZIAŁ W BIAŁYMSTOKU

BIULETYN HISTORII POGRANICZA

Nr 13

Białystok 2013

Biuletyn Historii Pogranicza

Pismo Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Białymstoku
(współpraca Fundacja Historyków Pogranicza – w organizacji)

Rada Redakcyjna

Adam Dobroński (Białystok), Jan Dziegielewski (Warszawa),
ks. Tadeusz Krahel (Białystok), Algis Kasperavicius (Wilno), Wasilij Kuszniier (Mińsk),
Alvydas Nikžentaitis (Wilno), Aleś Smalianczuk (Grodno–Wilno)

Redakcja

Jan Jerzy Milewski – redaktor,
Aleksander Krawcewicz (Grodno) i Rimantas Miknys (Wilno) – zastępcy redaktora,
Marek Kietliński, ks. Tadeusz Kasabuła, Cezary Kukło,
Paweł Niziołek, Jan Snopko, Wojciech Śleszyński

Recenzenci

prof. dr hab. Norbert Kasperek (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)
prof. dr Česlovas Laurinavičius (Instytut Historii Litwy w Wilnie)

Adres Redakcji

15-637 Białystok, ul. Warsztatowa 1a
e-mail: pth@hum.uwb.edu.pl
jerzy.milewski@ipn.gov.pl

Libra s.c. Wydawnictwo i Drukarnia

tel. +48 85 732 22 71; fax +48 85 732 73 20
kom. +48 608 393 232; kom. +48 606 227 772
biuro@libradruk.pl
www.libradruk.pl

ARTYKUŁY

JŪRATĖ KIAUPIENĖ

Instytut Historii Litwy

RZECZPOSPOLITA WIELU NARODÓW I JEJ ZNACZENIE DLA DZISIEJSZEJ/WSPÓŁCZESNEJ RZECZYPOSPOLITEJ EUROPEJSKIEJ – DYSKUSJI O DZIEJACH WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO CIĄG DALSZY*

Artykuł niniejszy został zatytułowany *Dyskusji o dziejach Wielkiego Księstwa Litewskiego ciąg dalszy* w nawiązaniu do słów prof. Jerzego Kłoczowskiego, wypowiedzianych we wprowadzeniu do debaty konferencyjnej w Lublinie (1–6 października 2009 r.). Zapowiedział on wówczas, że organizatorzy pragną w międzynarodowym gronie ocenić stan badań ostatniego ćwierćwiecza, podkreślając jednocześnie, że dyskusja nad dziejami i tradycjami Wielkiego Księstwa Litewskiego w kontekście europejskim pozostaje otwarta i powinna być prowadzona w życzliwym duchu, niepozbawionym jednak konstruktywnego krytycyzmu¹. Duch życzliwości w debacie nad często „trudnymi” zagadnieniami zawsze panował w Lublinie na konferencjach naukowych organizowanych przez Towarzystwo Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej prowadzonych przez J. Kłoczowskiego.

Ćwierćwiecze współpracy historyków litewskich z towarzystwem pozostawiło wyraźny ślad w historiografii współczesnej Litwy. W Lublinie została otwarta nowa, dynamiczna przestrzeń międzynarodowych debat naukowych, poświęconych zagadnieniom dziejów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i Wielkiego Księstwa Litewskiego, tradycyjnie odmiennie traktowanych przez historiografię polską i litewską. Wymiana poglądów inspirowała i wciąż inspiruje do podejmowania nowych badań i szukania nowych interpretacji.

W środowisku Towarzystwa Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, w okresie przygotowań Polski i Litwy do wstąpienia do Unii Europejskiej, prowadzono dyskusję nad zasadnością poszukiwania podobieństw między nowożytną Rzeczpospolitą Obojga Narodów a Unią Europejską. Tym samym w nowym kontekście

---

* Niniejszy artykuł jest rozwinięciem referatu wygłoszonego na konferencji „Rzeczpospolita Wielu Narodów i jej znaczenie dla dzisiejszej/współczesnej Rzeczypospolitej Europejskiej – Polacy, Litwini” w ramach II Kongresu Inicjatyw Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1–6 X 2013 r.

¹ W aneksie do niniejszego artykułu zamieszczono kilka osobistych refleksji prof. J. Kłoczowskiego, poczynionych w nawiązaniu do konferencji w ramach II Kongresu Inicjatyw Europy Środkowo-Wschodniej, przekazanych w liście z 19 VIII 2013 r.

odżyła debata nad zagadnieniami unii lubelskiej 1569 r. i charakterem związku Polski i Litwy w ramach Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1569–1795). Nabrała ona nowych kolorów i stała się inspiracją nie tylko dla inicjatyw badawczych, odbiła się szerokim echem w różnych dziedzinach kultury, zafunkcjonowała w przestrzeni publicznej oraz w życiu politycznym obu państw, choć, co prawda, z różnymi konsekwencjami.

W Polsce, powstała po unii lubelskiej Rzeczpospolitą Obojga Narodów oraz jej społeczeństwo w XVI–XVIII w. czasami uważa się za nowożytnego poprzednika Unii Europejskiej. Także w życiu politycznym Litwy, w okresie przygotowania do wstąpienia do Unii Europejskiej można było zaobserwować pewne próby przedstawienia unii lubelskiej w nowym, pozytywnym świetle. Dyskutowano pomysł podniesienia 1 lipca do rangi święta państwowego. Przyznać trzeba, że propozycja ta nie spotkała się z szerszym zainteresowaniem i nie stała się obiektem dyskusji publicznej, a data zawarcia unii lubelskiej nie została włączona do kalendarza litewskich świąt państwowych. Dlaczego tak się stało?

Aby znaleźć odpowiedź na to pytanie, na wstępie należy uświadomić sobie, że z powodów politycznych przez wiele lat XX w. historiografia polska i litewska podążały odmiennymi drogami rozwoju, a kontakty naukowe historyków z obu państw były mocno ograniczone². W Polsce i na Litwie w XX w. powstały interpretacyjnie odmiennie historiografie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Różnice w podejściu dotyczyły m.in. zawarcia unii lubelskiej w 1569 r. i jej konsekwencji dla rozwoju nowożytnego państwa i społeczeństwa. Z perspektywy polskiej ocena unii lubelskiej jest tradycyjnie pozytywna. W pamięci historycznej i historiografii litewskiej, w wydarzeniu tym widziano jawny akt przemocy wobec suwerenności i integralności terytorialnej Wielkiego Księstwa Litewskiego³. Owa zasadnicza różnica wciąż utrudnia dialog na wszystkich poziomach życia społecznego. Możliwość traktowania Rzeczypospolitej Obojga Narodów jako protoplasty Unii Europejskiej została w dużym stopniu zniweczona jeszcze w 1569 r. na sejmie lubelskim przez Zygmunta II Augusta, króla polskiego i wielkiego księcia litewskiego oraz przedstawicieli polskiej elity politycznej. W tych okolicznościach słowa o „braterstwie i miłości, złączeniu się w jeden naród Rzeczypospolitej”, zapisane w akcie unii, trudne były do zrealizowania. Różnice w poziomie świadomości, systemie wartości, pamięci historycznej mieszkańców Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, sięgały swymi korzeniami wieków średnich i były wciąż żywe w drugiej połowie XVI w. O tym, jak skomplikowanym procesem było wejście Wielkiego Księstwa Litewskiego w skład Rzeczypospolitej Obojga Narodów, z niedoścignioną

² Szerzej pisali o tym: A. Nikžentaitis, *Nauka historii na Litwie między tradycją a wyzwaniem nowoczesności*, „Zapiski Historyczne” 2008, z. 2–3, s. 31–40.

³ Szerzej w polskiej wersji artykułu: J. Kiaupienė, *Problem rozbicia jedności terytorialnej Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1569 roku w kontekście historiografii poświęconej unii lubelskiej: tradycje i nowe interpretacje* [w:] *Liublinio unija: idėja ir jos tęstinumas. Tarptautinės mokslinės konferencijos, vykusios 2009 m. lapkričio 19–20 d. Vilniuje, Taikomosios dailės muziejuje, pranešimų pagrindu parengtas mokslinių straipsnių rinkinys sudarytojai / Unia lubelska: idea i jej kontynuacja. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się w dniach 19–20 listopada 2009 roku w Wilnie w Muzeum Sztuki Użytkowej*, red. L. Glemža, R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2011, s. 114–125.

dotychczas przenikliwością pisał polski historyk Henryk Lulewicz w opracowaniu *Gniewów o unię ciąg dalszy* oraz w wydawnictwie źródłowym *Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego* (t. I–II)⁴. Trzeba jednak pamiętać, że mimo wspomnianych rozbieżności i odmienności kultur politycznych, przewyciężono trudności, a społeczeństwa obu części składowych Rzeczypospolitej doszły do porozumienia umożliwiającego współzycie.

Kres Rzeczypospolitej Obojga Narodów położyły rozbiory przeprowadzone w końcu XVIII w. wbrew woli jej obywateli, za sprawą sił zewnętrznych. Patrząc na dzieje Rzeczypospolitej Obojga Narodów przez pryzmat bogatych „doświadczeń współzycia” różnych grup etnicznych i narodowych ją zamieszkujących, stawia się tezę, że ich zgłębianie mogłoby być pouczające dla współczesnych społeczeństw, także w skali całej Unii Europejskiej.

Jednym z owoców licznych debat toczonych wokół zjawiska obywatelskości w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej była koncepcja „Rzeczypospolitej Wielu Narodów”. W 2000 r. Andrzej Sulima Kamiński użył tej parafrazy w tytule monografii, w której rozpatrywał dzieje nowożytnej Korony Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego⁵. Książka wzbudziła duże zainteresowanie, a sama nazwa: „Rzeczpospolita Wielu Narodów”, wyszła poza obiegi naukowe i zaczęła funkcjonować w kulturze popularnej, także w kontekstach i interpretacjach odbiegających od zamysłu autora. A. Sulima Kamiński we wstępie do swej pracy podkreślił, że w proponowanym przez niego ujęciu dziejów Rzeczypospolitej szczególnie miejsce zajmuje historia społeczeństwa obywatelskiego i jego kultury politycznej, że tym samym podjął próbę napisania historii przestrzeni obywatelskiej⁶. Tymczasem termin „Rzeczpospolita Wielu Narodów”, zaczął funkcjonować także jako nazwa państwa. Wprawdzie otwartą drogę do swobody w nazewnictwie pozostawili jeszcze sami jego twórcy w XVI w., którzy zagadnienia tego w żaden sposób nie uregulowali, to nie wydaje się, aby uzasadnione było zmienianie nazwy państwa utrwalonej przez przeszło cztery stulecia tradycji i stosowanej powszechnie w dotychczasowej historiografii. Termin „Rzeczpospolita Wielu Narodów” winien być używany jedynie w znaczeniu symbolicznym dla scharakteryzowania wielonarodowego i wielowyznaniowego społeczeństwa Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

W oparciu o koncepcję „Rzeczypospolitej Wielu Narodów”, w jej właściwym rozumieniu, zamierzano przygotować opracowania historii czterech krajów – Białorusi, Litwy, Polski i Ukrainy. Pomysł podjęcia tej inicjatywy zrodził się na zjeździe w Rzymie wiosną 1990 r. Postanowiono wówczas, że autorzy i komitet redakcyjny podejmą bliską współpracę, aby publikacja w możliwie największym stopniu uwzględniała różne punkty widzenia. W centrum zainteresowań miało się znaleźć społeczeństwo: ludzie i ich prawa, doświadczenia obywatelskie na wszystkich szcze-

⁴ *Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I: *Okresy bezkrólewia (1572–1576, 1586–1587, 1632, 1648, 1696–1697, 1706–1709, 1733–1735, 1763–1764)*, oprac. H. Lulewicz, Warszawa, 2006; *Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. II: *Okresy panowań królów elekcyjnych, XVI–XVII wiek*, oprac. H. Lulewicz, Warszawa, 2009.

⁵ A. S. Kamiński, *Historia Rzeczypospolitej Wielu Narodów, 1505–1795. Obywatele, ich państwa, społeczeństwo, kultura*, Lublin 2000.

⁶ *Ibidem*, s. 9.

blach życia społecznego. Co istotne, nie zмирzano przy tym do ujednolicenia poglądów. Każdy z autorów i redaktorów zachowywał swój punkt widzenia, których różnorodność miała stworzyć szeroką perspektywę porównawczą. Poszczególne ujęcia kluczowych zagadnień wyrastały z tradycji historiograficznych czterech krajów i, rzecz jasna, nie były jednorodne. Przyjęcie takiej konwencji umożliwiło polemikę z i między tradycyjnymi, narodowymi wizjami zjawisk historyczno-społecznych, co zaowocowało nowymi propozycjami i hipotezami⁷.

Niestety, pierwsza postsowiecka generacja historyków litewskich nie była przygotowana do wywiązania się z podjętych zobowiązań i część projektu dotycząca Litwy nie została zrealizowana. Samo jednak uczestnictwo w debatach prowadzonych w gronie autorów i redaktorów rozszerzało horyzonty litewskich historyków i pozostawiło wyraźny ślad w ich późniejszych pracach. Powstała w ten sposób luka w historiografii częściowo być może udało się skompensować nieco później. Z inicjatywy Sławomira Górzyńskiego ukazała się, napisana przez historyków polskich i litewskich, krótka synteza: *Historia Litwy. Dwugłos polsko-litewski*⁸. Wydaje się, że wydawnictwo to można porównywać z projektem napisania historii Białorusi, Litwy, Polski i Ukrainy podjętym przez Towarzystwo Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie, ponieważ koncepcja książki, wypracowana przez S. Górzyńskiego, jest bliska idei otwartych dyskusji propagowanych przez środowisko naukowe związane z towarzystwem. S. Górzyński w *Słowie od wydawcy do Dwugłosu* przypominał, jak wiele w narracji o naszych wspólnych przecież dziejach zostało jeszcze niedomówień, niejasności wynikających niekiedy z odmiennych punktów widzenia, przeciwstawnych racji, których podłożem jakże często jest różna interpretacja tych samych faktów wspólnej historii. Podkreślił również, że celem tej publikacji nie było katalogowanie różnic w podejściu do wspólnych dziejów historiografii polskiej i litewskiej, wręcz przeciwnie – ich lepsze poznanie i zrozumienie. Wyraził wiarę, że z czasem dwugłos historyków polskich i litewskich na temat ich wspólnej historii i dziedzictwa zabrzmi jednym głosem⁹.

W rezultacie współpracy z towarzystwem historycy litewscy zostali wprowadzeni w międzynarodowe, europejskie życie naukowe, którego jedna z aktualnych debat toczyła się nad koncepcją „Europy Środkowo Wschodniej”. Przed litewską historiografią otworem stanęła przestrzeń nowych doświadczeń konceptualnych i metodologicznych, historycy otrzymali możliwość zaprezentowania międzynarodowemu środowisku naukowemu litewskiej wizji dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego i miejsca tego państwa w nowożytnej Europie, unaocznienia procesu, który po rozbiorach Rzeczypospolitej Obojga Narodów doprowadził do ukształtowania się nowoczesnego narodu litewskiego i w konsekwencji powstania państwa narodowego. Warto przypomnieć tu tylko kilka najdonioślejszych wydarzeń, w których m.in. autorka miała zaszczyt uczestniczyć.

⁷ *Wstęp Redakcji* (podpisany przez Anatola Hryckiewiczza – Mińsk, Jarosława Isajewicza – Lwów, Andrzeja Sulimę Kamińskiego – Waszyngton, Jerzego Kłoczowskiego – Lublin, Juozasa Tumelisa – Wilno) [w:] J. Kłoczowski, *Historia Polski. Od czasów najdawniejszych do końca XV wieku*, Lublin 2000, s. 5–6.

⁸ A. Rachuba, J. Kiaupienė, Z. Kiaupa, *Historia Litwy. Dwugłos polsko-litewski*, Warszawa 2008.

⁹ *Ibidem*, s. 5–6.

W 1998 r. Instytut Europy Środkowo-Wschodniej wraz z Komitetem Mieszanym UNESCO i Comité International Des Sciences Historiques zorganizował międzynarodową konferencję „Granice i przemiany «przestrzeni narodowej» w historii Europy Środkowo-Wschodniej. Przykład Białorusi, Litwy, Polski i Ukrainy” (Dąbrowica, 23–25 października 1998 r.). Badacze z Litwy wygłosili dwa referaty: *Dzieje integracji na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego* (Jūratė Kiaupienė) i *Litewski ruch narodowy i jego wizja w przyszłej Litwie* (Antanas Kulakauskas). Dyskusję końcową poświęcono znaczeniu doświadczeń historyków Europy Środkowo-Wschodniej dla badań regionalnych prowadzonych przez zespoły międzynarodowe, zainteresowane szczególnie obszarami przenikania się odmiennych cywilizacji.

Dzięki osobistej inicjatywie i wysiłkom J. Kłoczowskiego możliwe stało się wspólne z Egidijusem Aleksandravičiusem zaprezentowanie działalności Narodowego Komitetu Historyków Litwy na XIX Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych (Oslo, 6–13 sierpnia 2000 r.). W międzynarodowym gronie historyków, przedstawiono formy, skalę i efekty współpracy litewskich historyków z badaczami z innych państw Europy Środkowo-Wschodniej. Na panelu „Granice i przemiany «przestrzeni narodowej» w Europie Środkowo-Wschodniej” (w ramach warsztatów regionalnych poświęconych Europie Środkowej i Wschodniej; 10 sierpnia) omawiono dzieje wielonarodowego, wielowyznaniowego, multikulturowego Wielkiego Księstwa Litewskiego i spuściznę kulturową pozostawioną przez jego obywateli. Objasniono, jak doszło do tego, że narodowy skarb współczesnych państw Litwy, Białorusi, Ukrainy, zarazem podstawowe źródło do badań nad ich dziejami, tak zwana Metryka Litewska (ponad 600 woluminów z XV–XVIII w.) stanowiąca archiwum państwowe Wielkiego Księstwa Litewskiego, wywieziona została z Wilna po rozbiorach w końcu XVIII w. i do dziś przechowywana jest w Moskwie.

2 maja 2004 r. w Warszawie odbyła się konferencja „Idea Europy”. W historycznym dla Polski i Litwy momencie wstąpienia do Unii Europejskiej podjęto debatę na temat filozoficznych, historyczno-kulturowych i prawnopolitycznych aspektów integracji europejskiej. Z inicjatywy J. Kłoczowskiego autorka miała zaszczyt reprezentować Litwę i przybliżyć zebrany jej dzieje historyczne¹⁰.

Warto wspomnieć jeszcze jedno przynajmniej wydarzenie naukowe – międzynarodowe kolokwium „L'héritage de la Res Publica des Deux Nations”, zorganizowane przez Bibliotekę Polską w Paryżu (Kazimierz Piotr Zaleski) i Instytut Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie (J. Kłoczowski), na którym razem z badaczem litewskim Rimantasem Miknysem, w gronie historyków bogatych w różne doświadczenia, proponujących zróżnicowane interpretacje zjawisk historyczno-społecznych, debatowano o Rzeczypospolitej Obojga Narodów, o jej dziedzictwie i jego współczesnych spadkobiercach. Wygłoszono referaty: *The Grand Duchy of Lithuania: social and political origins of the modern Lithuania* (J. Kiaupienė), *La conception de la solidarité régionale et interrégionale européenne de Michał Römer* (R. Miknys)¹¹.

¹⁰ Tekst wystąpienia opublikowany: J. Kiaupienė, *Litwa między Zachodem a Wschodem: historia i czas teraźniejszy (aspekt kultury politycznej) / Lithuania between the West and the East: (an aspekt of political culture)* [w:] *Idea Europy / Idea of Europe*, red. H. Machińska, Warszawa 2004, s. 91–94, 233–236.

¹¹ Publikacja materiałów pokonferencyjnych: *L'héritage de la Res Publica des Deux Nations, Actes du colloque à la Bibliothèque Polonaise de Paris 7–9 octobre 2004*, red. J. Kłoczowski, I. Goral, Lublin–Paris 2009.

W ten sposób, w dużej mierze w oparciu o osobiste doświadczenia autorki, pokrótce przedstawia się przebieg współpracy naukowej historyków litewskich ze środowiskiem Towarzystwa Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie na przestrzeni ostatniego ćwierćwiecza. Wspominając spotkania, debaty naukowe, przyjacielskie rozmowy, ze szczerą wdzięcznością litewskim: *Ačiu* (dziękujemy) profesorowi Jerzemu Kłoczowskiemu i jego współpracownikom.

Nie sposób w jednym artykule przedstawić i omówić całość najnowszego dorobku litewskich badaczy dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Uwagę wypada skupić na dwóch płaszczyznach badawczych ważnych z punktu widzenia historiografii tak litewskiej jak i polskiej.

Mnogość i różnorodność ocen i interpretacji dziejów unii Królestwa Polskiego z Wielkim Księstwem Litewskim, późniejszej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, faktycznie tworzyły i nadal tworzą mozaikę nie mniej skomplikowaną niż sam proces historyczny. W ostatnim ćwierćwieczu zauważalne są pozytywne zmiany w sposobie debatowania „trudnych” zagadnień unijnych. Obecnie historycy polscy i litewscy przechodzą od jałowych sporów do konstruktywnych debat i współpracy naukowej. W procesie tym zauważalny jest wkład Towarzystwa Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej. Obchody kolejnych rocznic unii lubelskiej 1569 r., każda konferencja, każda wydana publikacja, wytyczała kurs, prowadzący krok za krokiem drogą debat, wzajemnego poznawania i zrozumienia. Ducha debat prowadzonych w Lublinie w 1999 r. najlepiej oddaje cytat z wprowadzenia J. Kłoczowskiego (*Unia lubelska – nowe perspektywy i spojrzenia*) do zbioru artykułów *Unia lubelska i tradycje integracyjne w Europie Środkowo-Wschodniej*: „Wolno powiedzieć, że unia lubelska i Rzeczpospolita, jako nasza wspólna droga i «karta» europejska, to temat coraz bardziej skupiający uwagę historyków, prowadzący do nowych pytań, nowych ujęć, zmuszający do wychodzenia na każdym kroku poza tradycyjne opłotki, nadający zarazem naszym badaniom i refleksjom szeroki oddech. Rozumiemy coraz lepiej, że nasza autentyczna współpraca i debata ma ogromne znaczenie dla pełnego ukazania miejsca krajów Europy Środkowo-Wschodniej w kręgu europejskiej cywilizacji wczoraj, dziś i, oczywiście, jutro. Tu czeka nas jeszcze dyskusja z historykami wielu innych krajów, zwłaszcza najbliższymi sąsiadami, badaczami rosyjskimi, niemieckimi, tureckimi, także żydowskimi i innymi, dla których nasza Europa w jej dzisiejszych granicach stanowi obszar o bardzo dużym, wolno powiedzieć, znaczeniu”¹².

W lubelskich dyskusjach nad zagadnieniami unijnymi historycy litewscy zdobywali doświadczenie w prowadzeniu debat międzynarodowych, sprawdzali i rozwijali swoje hipotezy. Z biegiem czasu zdobyte doświadczenie zaczęło procentować, przynosząc wymierne korzyści także na innych forach dyskusyjnych.

Z okazji 430. rocznicy powstania Trybunału Koronnego (1578 r.) – pierwszego sądu najwyższego Rzeczypospolitej w Koronie Królestwa Polskiego – jesienią 2007 r. zainaugurowano w polskim Trybunale Konstytucyjnym cykl wykładów poświęconych tradycjom prawno-ustrojowym Rzeczypospolitej. Wydarzenie to mia-

¹² J. Kłoczowski, *Wprowadzenie: Unia lubelska – nowe perspektywy i spojrzenia* [w:] *Unia lubelska i tradycje integracyjne w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. J. Kłoczowski, P. Kras, H. Łaszkiwicz, Lublin 1999, s. 11.

to być podsumowaniem kilkuletnich działań, których celem było upowszechnienie wiedzy o podstawach prawno-ustrojowych Rzeczypospolitej – związku unijnego dwóch państw europejskich – Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. W ramach tego przedsięwzięcia został wygłoszony wspólny wykład historyków polskich i litewskich¹³.

W 2009 r. minęła 440. rocznica zawarcia unii lubelskiej. W celu przedłużenia dyskusji naukowej o znaczeniu i skutkach tego wydarzenia, zwrócenia uwagi społeczeństwa na żywotność tradycji historycznych z nim związanych, jak też umacniania przyjaznych stosunków między spadkobiercami dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów – nowoczesnymi narodami i ich państwami – Muzeum Narodowe Pałacu Wielkich Książąt Litewskich w Wilnie zainicjowało szereg jubileuszowych projektów międzynarodowych. Wśród nich znalazła się wystawa „Unia lubelska i jej epoka w twórczości Jana Matejki”, międzynarodowa konferencja naukowa „Unia lubelska: idea i jej kontynuacja”, szeroki wachlarz imprez kulturalnych i edukacyjnych. W konferencji udział wzięli naukowcy z sześciu krajów europejskich – Litwy, Polski, Białorusi, Ukrainy, Niemiec i Austrii. Wygłoszono 24 referaty naukowe – rzeczowe, wyczerpujące i nowatorskie, opublikowane następnie w dwujęzycznym – polsko-litewskim, zbiorze materiałów pokonferencyjnych¹⁴.

Kolejną przestrzeń do debat naukowych nad zagadnieniami unijnymi oraz wspólnych publikacji powstała w ostatnim czasie w wyniku współpracy między Polską Akademią Umiejętności w Krakowie i Instytutem Historii Litwy w Wilnie. Dzisiaj mamy już pierwsze wyniki tej współpracy. W 2013 r., w 600. rocznicę zjazdu monarchów Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego – Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza oraz przedstawicieli szlachty obu państw, pięcioosobowy polsko-litewski zespół badawczy przygotował publikację poświęconą trzem dokumentom porozumienia zawartego w Horodle 2 października 1413 r. Zaprezentowano w niej nowe badania (Lidia Korczak, *Horodło. Na drodze ku dziedzicznej monarchii jagiellońskiej*; Piotr Rabiej, *Dokumenty Unii horodelskiej z aneksem – Wykaz oryginałów dokumentów i listów Władysława Jagiełły z lat 1408–1418*; Jan Wroniszewski, *Pieczęcie polskie przy dokumentach horodelskich w świetle polskiej średniowiecznej sfragistyki*; Edmundas Rimša, *Akta horodelskie a heraldyka litewskich bojarów z tabelami – 1. Herby aktu horodelskiego 1413 r. oraz przedstawiciele litewskich i polskich rodów herbowych, 2. Dane o zachowanych lub niegdyś istniejących pieczęciach z polskimi herbami (1413–1501)*; J. Kiaupienė, *Istnienie i funkcjonowanie dokumentów horodelskich z 1413 r. z aneksem źródłowym z Metryki Litewskiej – Sequuntur articuli ex privilegio Wladisłai Jagielonis et Alexandri Withowdi dati in Hrodło anno Domini MCCCC XIII*), opracowane naukowo katalogi pieczęci dokumentów horodelskich (J. Wroniszewski, *Pieczęcie*

¹³ Tekst wykładu opublikowany: J. Kiaupienė, A. Zakrzewski, *Unie polsko-litewskie – próba nowego spojrzenia* [w:] *Lex est Rex in Polonia et in Lithuania... Tradycje prawno-ustrojowe Rzeczypospolitej – doświadczenie i dziedzictwo*, red. A. Jankiewicz, Warszawa 2008, s. 65–82 (Drugie, uzupełnione wydanie: Warszawa 2011, s. 61–84).

¹⁴ Szerzej: V. Dolinskas, L. Glemža, R. Šmigelskytė-Stukienė, Przedmowa: *Międzynarodowa konferencja naukowa w rocznicę unii lubelskiej i zbiór materiałów konferencyjnych* [w:] *Liubliano unija: idėja ir jos tęstinumas / Unia lubelska: idea i jej kontynuacja*, s. 14–17.

przy dokumencie adopcyjnym polskiej szlachty z 1413 r.; E. Rimša, *Pieczenie dokumentów bojarów litewskich z załącznikiem – Heraldyka pieczęci dokumentu bojarów litewskich z 1413 r.*; E. Rimša i J. Wroniszewski, *Pieczenie z dokumentów z 1413 r. króla Polski Władysława Jagiełły i wielkiego księcia litewskiego Aleksandra Witolda*) oraz reprodukcje fotograficzne pieczęci i dokumentów. Wydawnictwo opublikowano w ramach serii wydawniczej Instytutu Historii Litwy „Traktaty między państwowe Litwy XIII–XVIII wieku”¹⁵. Dokumenty horodelskie zamieszczono w języku oryginału (łacina), a także w tłumaczeniu na język litewski i polski. Także artykuły i katalogi opublikowano równolegle w obu językach. Celem autorów monografii nie było wypracowanie jednolitego stanowiska, przeciwnie, raczej wskazanie na potrzebę dalszej dyskusji i badań. Każdy z nich zaprezentował wyniki własnych badań naukowych, pokazując przy tym polską i litewską tradycję historiograficzną, swoje doświadczenia oraz nowe podejście do starego problemu.

Dzisiaj dwujęzyczną publikację tego typu przyjmujemy niby coś naturalnego. Nie wolno jednak zapominać, że nie tak dawno, w 2002 r., w tej samej serii wydawniczej Instytutu Historii Litwy, litewskie wydanie aktu krewskiego z 1385 r. i towarzyszących mu artykułów naukowych, napisanych przez litewskich historyków¹⁶, w Polsce nie znalazło szerszego grona odbiorców, także wśród badaczy. Dwujęzyczny charakter podobnych publikacji dotyczących „trudnych” zagadnień wspólnej przeszłości Litwy i Polski, niewątpliwie rozszerza krąg odbiorców, co prowadzi do poznania, a w konsekwencji do wzajemnego zrozumienia.

20–22 września 2013 r. w Krakowie odbyła się konferencja naukowa „Horodło (1413–2013). Królestwo Polskie i Wielkie Księstwo Litewskie w dobie unii horodelskiej”. Referenci z różnych instytucji naukowych z Polski i Litwy zaprezentowali na niej i przedyskutowali 21 referatów. Obrady prowadzono w sekcjach tematycznych poświęconych „przestrzeni zewnętrznej” oraz „przestrzeni wewnętrznej” w dobie unii horodelskiej, a także pamięci historycznej o tym wydarzeniu. W siedzibie Polskiej Akademii Umiejętności odbyła się promocja książki *Akty Horodelskie z 1413 roku (Dokumenty i studia)* i debata panelowa poprowadzona przez Krzysztofa Baczkowskiego (paneliści: Stanisław Alexandrowicz, R. Miknys, Krzysztof Pietkiewicz, E. Rimša, Jan Tęgowski, Waclaw Uruszczak, J. Wroniszewski, Jerzy Wyrozumski, Franciszek Ziejka). Materiały pokonferencyjne zostaną wydane w 2014 r.

Omawiając przedsięwzięcia stymulujące rozwój współczesnej litewskiej historiografii nie można pominąć wielotomowej syntezy historii Litwy od pradziejów po czasy współczesne. Prace nad tym projektem zainicjował Instytut Historii Litwy w Wilnie w 2000 r. Kierownictwo nad nim objął dyrektor instytutu Alvydas Nikžentaitis. W rezultacie licznych debat została wypracowana koncepcja syntezy i powołane kolegium redaktorów naukowych (Algirdas Girininkas, Artūras Dubonis, Zigmantas Kiaupa, J. Kiaupienė (redaktor naczelny), Česlovas Laurinavičius, R. Miknys, Gintautas Sliesoriūnas, Gintautas Zabiela).

¹⁵ *1413 m. Horodlės aktai (Dokumentai ir tyrinėjimai) / Akty Horodelskie z 1413 roku (Dokumenty i studia)*, red. J. Kiaupienė, L. Korczak, oprac. J. Kiaupienė, L. Korczak, P. Rabiej, E. Rimša, J. Wroniszewski, Vilnius–Kraków 2013.

¹⁶ *1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktas*, red. J. Kiaupienė, oprac. R. Čepaitė, J. Kiaupienė, S. C. Rowell, E. Rimša, E. Ulčinaitė, Vilnius 2002.

Koncepcja syntezy przewidywała opisanie procesu powstawania i rozwoju Litwy jako swoistego socjokulturowego fenomenu w kontekście regionu i Europy. Ów fenomen rozumiano jako całokształt historycznych procesów społecznych, kulturowych, prawnych, ustrojowych, narodowych, wyznaniowych, politycznych, gospodarczych. Zamierzano pokazać jak w różnych okresach dziejowych socjokulturowy fenomen: „Litwa”, zmieniał się, uzyskiwał nowe formy. Symbolicznego pojęcia „Litwa” nie zawężono do dziejów wyłącznie litewskiego państwa i narodu we współczesnym znaczeniu.

Plan struktury wewnętrznej każdego tomu syntezy przewidywał tematyczny podział narracji na trzy zasadnicze części. W pierwszej części każdego tomu wszechstronnie opisywana jest epoka, przestrzeń geokulturowa i geopolityczna, mieszkańcy. W drugiej części charakteryzowane są istniejące struktury społeczne i ustrojowe. Część trzecią poświęca się różnorodnym formom wyrazu stworzonym i wykorzystywanym przez społeczeństwo. Podstawą do wydzielenia poszczególnych tomów była chronologia dziejów ziem litewskich.

Dotychczas zostało opublikowanych dziesięć tomów syntezy *Historia Litwy*, którym autorzy nadali odpowiednie podtytuły: t. I – *Epoka kamienia i wczesna epoka metali*¹⁷, t. II – *Epoka żelaza*¹⁸, t. III – *XIII w.–1385 r. Powstawanie państwa między Wschodem i Zachodem*¹⁹, t. IV – *Nowe horyzonty: dynastia, społeczeństwo, państwo. Wielkie Księstwo Litewskie w latach 1386–1529*²⁰, t. V – *Burzliwe początki okresu nowożytnego. Wielkie Księstwo Litewskie w latach 1529–1588*²¹, t. VI – *Wielkie Księstwo Litewskie w końcu XIV–na początku XVIII w.*²², t. VII (dwie części, druga w przygotowaniu) – *Krótki wiek XVIII (1733–1795)*²³, t. VIII, cz. 1 – *Wiek dziewiętnasty: społeczeństwo i władza*²⁴, t. X, (dwie części, druga w przygotowaniu) – *Niepodległość (1918–1940)*²⁵, t. XII, cz. 1 – *Sąjūdis: od „pierestrojki” do 11-go marca*²⁶.

¹⁷ *Lietuvos istorija*, t. I: T. Ostrauskas, V. Juodagalvis, A. Girininkas, D. Brazaitis, *Akmens amžius ir ankstyvasis metalų laikotarpis*, Vilnius 2005 (357 str.).

¹⁸ *Lietuvos istorija*, t. II: R. Banytė-Rowell, I. Vaškevičiūtė, V. Kazakevičius, D. Baronas, G. Zabiela, *Geležies amžius*, Vilnius 2007 (517 str.).

¹⁹ *Lietuvos istorija*, t. III: D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *XIII a.–1385 m. Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų*, Vilnius 2011 (616 str.).

²⁰ *Lietuvos istorija*, t. IV: J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, Vilnius 2009 (552 str.).

²¹ *Lietuvos istorija*, t. V: J. Kiaupienė, I. Lukšaitė, *Veržli Naujųjų laikų pradžia. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1529–1588 m.*, Vilnius 2013 (697 str.).

²² *Lietuvos istorija*, t. VI: G. Sliesoriūnas, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje–XVIII a. pradžioje (1588–1733 m.)* (w przygotowaniu).

²³ *Lietuvos istorija*, t. VII, cz. 1: Z. Kiaupa, *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*, Vilnius 2012 (484 str.); cz. 2 (w przygotowaniu).

²⁴ *Lietuvos istorija*, t. VIII, cz. 1: T. Bairašauskaitė, Z. Medišauskienė, R. Miknys, *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, Vilnius 2011 (510 str.).

²⁵ *Lietuvos istorija*, t. X, cz. 1: D. Blažytė-Baužienė, E. Gimžauskas, Č. Laurinavičius, D. Mačiulis, G. Rudis, A. Svarauskas, J. Vaičenonis, *Nepriklausomybė (1918–1940)*, Vilnius 2013 (634 str.); cz. 2 (w przygotowaniu).

²⁶ *Lietuvos istorija*, t. XII, cz. 1: Č. Laurinavičius, V. Sirutavičius, *Sąjūdis: nuo „persitvarkymo” iki kovo 11-osios*, Vilnius 2008 (580 str.).

Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego zostały opisane w pięciu tomach tej syntezy (t. III–VII). Ich autorzy, litewscy badacze dziejów średniowiecza i okresu nowożytnego, są otwarci na debatę z innymi historykami, w tym polskimi.

ANEKS

Jerzy Kłoczowski
Lublin, 19 sierpnia 2013 r.

Historia Rzeczypospolitej Obojga (Wielu) Narodów i historia Europy. Ich znaczenie dla czasów współczesnych, Lublin, wrzesień 2013 r.

Współczesna historiografia naukowa w swych poważnych szkołach podejmuje ambitną próbę nowego, szerokiego ujęcia dziejów naszych krajów, kontynentów, kręgów cywilizacyjnych. Celem staje się możliwie pełne ukazanie przemian w społeczeństwach kolejnych pokoleń w wieloaspektowych ujęciach.

Dzieje „naszej Europy” ujmujemy w kręgu zachodnim, łańciańskim, oraz wschodnim, bizantyńsko-słowiańskim. Oba kształtują się ostatecznie w X–XII w. Zachodni, który czeka w ciągu stuleci wyjątkowy rozwój, określił się sam w nazwie przyjętej od XI–XII w. i używanej do XVII–XVIII w. jako Rzeczpospolita Chrześcijańska (*Res Publica Christiana* w sensie kulturowym, nie kościelnym, niezależnie od roli chrześcijaństwa). Uderza w tym kręgu siła społeczeństw, małych i dużych wspólnot ludzi wolnych z własnymi prawami i autonomią nieraz daleko posuniętą. Fundamentalne zmiany w tej sytuacji dokonują się dopiero w XIX–XX stuleciu, w nowoczesnej już Europie zdominowanej wtedy dopiero ostatecznie przez kilka wielkich mocarstw. Dramatyczny, krótki wiek XX (1914–1989/91) przyniósł między innymi upadek tych mocarstw aż do rozkładu ostatniego z nich, Związku Radzieckiego. Powstająca na gruzach „mocarstwowej Europy” Unia Europejska nawiązywała o wiele bardziej, m.in. ze swą zasadą „subsidiarności”, do sytuacji naszego kontynentu i kręgu cywilizacyjnego przed XIX w. Ale jeszcze trwa i będzie długo trwało jej „dojrzewanie” ku pełnej stabilizacji. Stąd też waga i aktualność debaty nad naszymi dziejami i tradycjami europejskimi w długim trwaniu i odwoływaniu się w krytycznym i zarazem życzliwym duchu, do różnych naszych doświadczeń.

Przywołuje się dotąd często historyczne doświadczenia federacyjne, głównie niemieckie (cesarstwo, *Reich*) jako ważną tradycję unijną. Dopiero po 1989 r. zaczęto powoli przypominać doświadczenia naszej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Polski i Litwy.

Bardzo istotne znaczenie ma tu podjęty na szeroką skalę po 1989 wielki, międzynarodowy wysiłek intelektualno-polityczny spojrzenia na naszą Rzeczypospolitą jako państwo wielu narodów, kultur i wyznań. Punktem wyjścia było tu szukanie dróg autentycznego pojednania Polaków z Białorusinami, Litwinami i Ukraińcami, stopniowo rozszerzane na innych. Pragnę przypomnieć np. lubelską inicjatywę spotkania wiosną 1990 r. w Watykanie pod protektorem Jana Pawła II, ponad setki znanych historyków i intelektualistów z naszych czterech narodów. Tygodniowe spotkanie pokazało wagę i konieczność naszego pojednania na dziś i na jutro w mą-

drym, wielostronnym, obiektywnym odwołaniu się do wspólnego dziedzictwa. Powstałe w wyniku tego spotkania Towarzystwo Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie podjęło wraz z przyjaciółmi z innych krajów prace w następnych latach, które przyniosły na wielu polach istotne wyniki zwłaszcza w opracowaniu naszej wspólnej historii.

Nasza wspólna Rzeczypospolita powstała ostatecznie w Lublinie w 1569 r., stanowi też, pamiętamy to dobrze, najważniejsze wydarzenie w tysiącletniej historii miasta. Przypomniął to papież Jan Paweł II, świetnie rozumiejący nasze tradycje w hasle sformułowanym przed kilku laty, ale jakże aktualnym dzisiaj i jutro: „Od Unii Lubelskiej do Europejskiej”.

Nasze Towarzystwo w porozumieniu z Władzami Miasta Lublina pragnie na konferencji naukowej w październiku 2013 r., w międzynarodowym gronie naszych, jakże zasłużonych przyjaciół, ocenić aktualny stan badań, debat i wyników ostatniego ćwierćwiecza.

Chcemy spojrzeć na Rzeczypospolitą i jej sąsiadów w szerokim kontekście europejskim jak zawsze w perspektywie długiego trwania i z pamięcią o dniu dzisiejszym i o naszych pojednaniach z „innymi”, tak kluczowych przecież dla przyszłości naszej całej Europy.

Bardzo ważną rzeczą, powtarzam to z naciskiem, jest spojrzenie na dziedzictwo Rzeczypospolitej Obojga (Wielu) Narodów w szerokiej perspektywie całego kontynentu europejskiego. W grę wchodzi tak wyraźne umocnienie więzów unijnych w aktualnych granicach Unii – z jednoczesnym otwarciem na południe i na wschód od nas.

Wszędzie spotykamy tam problemy autentycznego pojednania, które są jakże aktualne i ważne. Cała problematyka ma bardzo istotne znaczenie, rzecz jasna, także dla Unii Europejskiej.

Pojednania i przyjaźnie, stabilizacja Europy, jak ją nazywamy często Środkowo-Wschodniej czy Południowo-Wschodniej, mogą mieć wielki wpływ na pełną, ugruntowaną pozycję Federacji Rosyjskiej i państw wokół Morza Czarnego.

Ma to oczywiście kluczowe wręcz znaczenie dla przyszłości całej Europy i jej miejsca w świecie dla umocnienia pełnego pokoju i rozwoju w naszej Europie.

Summary

The Republic of Many Nations and its Significance to the Present/Contemporary European Republic – the Continuation of the Discussion on the History of the Grand Duchy of Lithuania

In the 20th-century Polish and Lithuanian historians often disagreed in their assessment of the important events in the history of the Grand Duchy of Lithuania. Among other issues, differing interpretations concerned the Union of Lublin (1569) and its consequences for the Lithuanian state and society. From the Polish perspective the assessment of this event was traditionally positive, while the Lithuanian historical memory and historiography saw it as an overt act of violence against the

sovereignty and territorial integrity of the Grand Duchy of Lithuania. These fundamentally contradictory approaches still hinder dialogue in various areas of social life, including researcher.

In the last 25-years, the dialogue between the Lithuanian and Polish historians has been renewed, which has greatly contributed to the progress of research on the place of Lithuania in the Polish-Lithuanian Commonwealth. In result, a number of interesting concepts have been proposed (such as “The Republic of Many Nations” as a symbolic name for the multi-ethnic society of the Republic), many sources and monographs have been published (by A. S. Kamiński, A. Rachuba, J. Kiaupienė, Z. Kiaupa, H. Lulewicz, among others), and numerous spaces for exchange of views and ideas have been created (such as conferences and exhibitions organized by the Institute of East-Central Europe in Lublin, the National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania in Vilnius, the Polish Academy of Sciences in Cracow and the Lithuanian Institute of History in Vilnius).

For a quarter of a century historians grouped around the Institute of East-Central Europe in Lublin and professor Jerzy Kłoczowski have played a very special role in this positive trend.

Рэзюме

Рэч Паспалітая Многіх Народаў і яе значэнне для сённяшняй/сучаснай Рэчы Паспалітай Еўрапейскай – працяг дыскусіі пра гісторыю Вялікага Княства Літоўскага

Польскія і летувіскія гісторыкі XX ст. часта розніліся ў ацэнцы пераломных падзеяў у гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. Розніца інтэрпрэтацыі датычыла між іншым Люблінскай уніі (1569 г.) і яе наступстваў для летувіскай дзяржавы і грамадства. З польскай перспектывы ацэнка гэтай падзеі была традыцыйна пазітыўная. У летувіскай гістарычнай памяці і гістарыяграфіі яна бачылася як акт гвалту адносна суверэннасці і тэрытарыяльнай інтэгральнасці Вялікага Княства Літоўскага. Гэтая прынцыповая розніца падыходаў надалей ускладняе дыялог на розных узроўнях грамадскага жыцця, таксама і між даследчыкамі.

У апошнюю чвэрць стагоддзя ажывіўся дыялог паміж летувіскімі і польскімі гісторыкамі, што значна прычынілася да развіцця даследаванняў над значэннем месца Летувы ў Рэчы Паспалітай Абодвух Народаў. Быў прапанаваны шэраг цікавых канцэпцый (між іншым, “Рэч Паспалітая Многіх Народаў” як сімвалічнае акрэсленне шматнацыянальнага грамадства Рэчы Паспалітай), надрукаваны шэраг манаграфій і прац па крыніцазнаўству (у тым ліку А. С. Камінскага, А. Рахубы, Ю. Кяўпене, З. Кяўпы, Г. Люлевіча), створаныя шматлікія пляцоўкі для абмену поглядамі (канферэнцыі і выставы, арганізаваныя Інстытутам Цэнтральна-Усходняй Еўропы ў Любліне, Нацыянальным Музеям Палацу Вялікіх Князёў Літоўскіх у Вільні, Польскай Акадэміяй Мастацтваў у Кракаве і Інстытутам Гісторыі Летувы ў Вільні).

Асаблівую ролю ў гэтай навуковай плыні ўжо чвэрць стагоддзя адыгрывае асяроддзе, сабранае вакол Інстытута Цэнтральна-Усходняй Еўропы ў Любліне і праф. Ежы Клячоўскага.

Santrauka

Abiejų Tautų Respublika (ATR) ir jos reikšmė šiandieninei Europos Sąjungai. Diskusijos apie Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės praeitį tęsinys

Dvidešimtojo amžiaus lietuvių ir lenkų istorikai dažnai labai skirtingai vertino lūžinius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) įvykius. Tarp jų skirtingai buvo interpretuojamas ir Liublino unijos (1569 m.) faktas bei jo išdavos lietuvių visuomenei ir valstybei. Iš lenkiškos perspektyvos šis įvykis buvo tradiciškai pozityvus. Lietuvių istorinėje atmintyje bei istoriografijoje šis faktas buvo siejamas su prievarta, grėsme LDK suverenumui ir teritoriniam integralumui. Toks esminis fakto skirtingas vertinimas iki šiol apsunkina dialogą tarp visuomenių netgi, ir tarp mokslininkų.

Kita vertus, lenkų ir lietuvių istorikų dialogas paskutinius dvidešimt penkerius metus pagyvėjo ir tai turėjo pozityvios įtakos plėtojant Lietuvos vaidmens ATR tyrinėjimus. Pasiūlyta keletą labai įdomių koncepcijų (tarp jų ir „Daugelio Tautų Respublika”), parengta eilė šaltinių leidinių bei monografių (tarp jų: A. S. Kamiński'o, A. Rachub'os, J. Kiaupienės, Z. Kiaupos, H. Lulewic'iaus), sukurtos įvairios diskusinės aplinkos (konferencijos ir parodos organizuotos Vidurio – Rytų Europos Instituto Liubline, Lietuvos Valdovų rūmų Vilniuje, Lenkijos Mokslų Akademijos Krokuvoje, Lietuvos istorijos instituto Vilniuje).

Plėtojant šią pozityvią veiklą minėtu laikotarpiu pažymėtinas, ypač, svarbus Vidurio – Rytų Europos Instituto Liubline ir asmeniškai Profesoriaus Jerzy Kłoczowski'o indėlis.